

Хто він і звідки, не знала ні душа — члени ж Хунти[20] й поготів. Він був їхньою "маленькою таємницею", їхнім "великим патріотом" і по-своєму працював на прийдешню Мексиканську Революцію, працював так само заповідливо, як і всі вони. З визнанням цього факту вони забарилися, бо хлопець нікому в Хунті не припав до вподоби. Того дня, коли він уперше об'явився в їхньому перелюдненому приміщенні, вони одностайно запідозрили в ньому шпига — звичайного найманця Діасової таємної поліції[21]. Надто вже багато товаришів скніло у цивільних та військових тюрмах, розкиданих по цілих Сполучених Штатах, а декотрих навіть закуто в кайдани і передано через кордон, де їх повишикували під самановими стінами і порозстрілювали.

З першого ж погляду хлопець не викликав у них прихильності. Хлопчак хлопчаком, не старший вісімнадцяти років і, як на свій вік, не так уже й рослявий. Він заявив, що зветься Феліпе Рівера і хоче працювати для Революції. Тільки й того — ні слова зайвого, сказав як одрубав. Стояв і чекав. Ні усміху на устах, ні привітності в очах. Огрядний, поривчастий Пауліно Вера здригнувся і відчув, як у нього з-за плечей бере холодом. Тут перед ним було щось вороже, страхітливе й загадкове. Щось по-змійному ядуче прозирало з чорних очей цього хлопця. Вони жевріли холодним вогнем, ніби з безмежної зосередженої люті. Він скинув тими очима від облич змовників у бік друкарської машинки, на якій старанно вицокувала маленька місіс Сетбі. Їхні погляди схрестились лиш на мить — місіс Сетбі саме ненароком підвела очі, — і її теж пройняло те невиразне, моторошне щось, від чого вона збилася і мусила перечитати останню фразу друкованого листа, щоб знов увійти в темп роботи.

Арельяно й Рамос запитливо перезирнулися з Пауліно Порою і між собою. Сумнів і вагання залягли у них в очах. Цей щуплявий хлопчина був сама Невідомість, грізна і невблаганна. В ньому крилося щось незбагненне, щось цілковито чуже як на звичайних чесних

революціонерів, чия ненависть до Діаса з його тиранією була, зрештою, тільки ненавистю звичайних чесних патріотів. А тут було щось для них зовсім незнане. Але Вера, завжди найімпульсивніший, найпоривчастіший у вчинках, ступив у невідоме.

— Дуже добре, — сказав він холодно. — Кажеш, хочеш працювати для Революції? Скидай-но піджака. Вішай осюди. Я покажу тобі, — ходи лишень зі мною, — де відра й ганчірки. Підлога немита. Для початку вишкребеш її тут і по інших кімнатах. Плювальниці треба повичищувати. Потім ще вікна.

— Це для революції? — спитав хлопець.

— Це для революції, — potwierдив Вера.

Рівера підозріло й насуплено обдивився їх усіх, потім заходився скидати піджака.

— Гаразд, — сказав він.

І більш ні слова. День у день приходив він до праці — мести, шкребти, чистити. Він вигрібав попіл з грубок, носив вугілля, дрова па розпал і розкладав вогонь ще до того, коли найзавзятіший із них з'являвся за своїм столом.

— Можна мені тут спати? — поспитався він якось.

Ага! Ось воно — показала Діасова рука! Спати в приміщенні Хунти — значить мати доступ до її секретів, до списків, до адрес товаришів там, на мексиканській землі. Прохання відхилили, і Рівера більше про це й не заїкався. Він спав не знати де, і їв не знати як і що. Раз Арельяно запропонував йому кілька доларів. Рівера крутнув головою, відмовляючись від грошей. Коли Вера встряв і собі, намагаючись накинути хлопцеві платню, той відрізав:

— Я працюю для революції.

На сучасну революцію треба грошей і грошей, і Хунті все було сутужно. Її члени голодували й надривались у роботі, і найдовшого дня було їм замало, а проте часом виглядало так, що доля революції зависала на кількох злиденних доларах. Одного разу, — це було вперше, коли вони заборгували комірне за два місяці, і власник погрозився викинути їх на вулицю, — не хто, як Феліпе Рівера, підмітайло в убогій, простенькій одежині, заношеній та

попротираний, виклав на стіл Мей Сетбі шістдесят доларів золотом. І то був не єдиний раз. Три сотні листів, нацоканих роботящою машинкою (прохання допомоги, звернення до робітничих організацій, вимоги чесного висвітлення подій, адресовані редакторам газет, протести проти судової сваволі в Сполучених Штатах щодо революціонерів), лежали непослані, чекаючи марок, яких не було за що купити. Вже зник годинник Верин — золотий старосвітський дзигарик-репетир, батьківський спадок. Так само десь поділася гладенька обручка з середнього пальця Мей Сетбі. Справа зайшла у безвихідь. Рамос і Арельяно розпачливо поскубували свої вуса. Листи конче було треба відіслати, а пошта марок наборг не давала. Тут Рівера надів бриля й вийшов. А коли повернувся — виклав на стіл Мей Сетбі тисячу двоцентових марок.

— Хотів би я знати, чи це, бува, не клятуще Діасове золото? — озвався Вера до товаришів.

Ті лиш позводили брови, не знаючи, що його й гадати. А Феліпе Рівера, підмітайло в ім'я Революції, і далі принагідно викладав золоті та срібні монети на потреби Хунти.

Одначе все несила їм було навернутись душею до цього хлопця. Не розуміли вони, що він за один. Він був не їхнього пір'я птах. Нікому ні з чим не звірявся. На всі спроби розбалакатись — відмовчувався.

Хлопчисько хлопчиськом, а отже допитати його ніяк вони не зважувались.

— Якийсь великий самотній дух. Може, й так. Не знаю, не знаю, — безпорадно розводив руками Арельяпо.

— Щось у нім таке нелюдське, — підхопив Рамос.

— Йому обпалено душу, — відгукнулася Мей Сетбі. — Сміх і світло випечено з нього. Він схожий на мерця, а проте страхітливо живий.

— Він пройшов пекло, — заявив Вера. — Жодна людина не змогла б такою бути, не зазнавши пекла, а він усього лишень хлопчина.

І все-таки прихилитись до нього вони не могли. Він ніколи не заходив у розмови, ніколи нічого не розпитував, ані своїх думок не висловлював. Він мав звичай стояти і слухати без усякого виразу, мов неживий, їхні запальні революційні речі, тільки що очі йому пломеніли холодним жаром. Від обличчя до обличчя, від мовця до мовця перебігали вони, впинаючись свердликами з розжареної криги/ і бентежили та сіяли тривогу.

— Він не шпигун, — звірився Вера перед Мей Сетбі. —

Вія патріот, затямте моє слово, найбільший патріот поміж усіма нами. Я це знаю. Вчуваю серцем і головою. А от збагнути його не годен.

— У нього лиха вдача, — зауважила Мей Сетбі.

— Знаю, — відказав здригнувшись Вера. — Оце він зирнув був на мене своїми очима. В них нема любові й сліду — сама погроза, тигряча дика лютість. Я певен, що якби я зрадив революцію, він би вбив мене. Він не має серця. Безжальний, наче криця, морозяно гострий і холодний. Він — як місячне світло для людини, що замерзає десь на самотній гірській вершині. Не боюсь я Діаса з усіма його вбивцями, а ось. перед цим

хлопчиною потерпаю. Правду вам кажу. Потерпаю. Він — подих самої смерті.

І проте не хто інший, як Вера, переконав решту дати Рівері перше відповідальне доручення. Зв'язок між Лос-Анджелесом і Нижньою Каліфорнією[22] урвався. Троє товаришів самі собі вирили могили і попадали в них, розстріляні. Ще двоє опинились у Лос-Анджелесі в'язнями Сполучених Штатів. Хуан Альварадо, офіцер федеральних військ, був сутий звір. Всі їхні заміри він зводив нанівець. Вони зовсім погубили зв'язки з дійовими революціонерами та новонавернутими початківцями в Нижній Каліфорнії.

Молодий Рівера отримав належні вказівки і вирушив на південь. Коли він повернувся, лінію зв'язку було відновлено, а Хуана Альварадо замордовано. Його знайшли в постелі з ножакою по руків'я в грудях. Це перевищувало Ріверині повноваження, та Хунта знала певно, де й коли він обертався. Він сам не говорив нічого. Питати його не питали. Але члени Хунти ззирнулися між собою, і в кожного промайнув той самий здогад.

— Казав же я вам, — промовив Вера. — Діасові треба дужче боятися цього юнака, ніж якого дорослого чоловіка. Він не знає жалю. Він — рука господня.

Лиха вдача, на яку натякала Мей Сетбі і яку відчували всі вони, дістала й речове потвердження. Рівера почав з'являтися то з синцем на вилиці, то з розквашеною губою чи припухлим вухом. Ясно було, що десь там у зовнішньому світі, де він їсть і спить, заробляє гроші та живе незнаним для них життям, він устряє до бійок. З часом йому довірили складати вручну невеличку революційну газетку, яку Хунта видавала щотижнево. Траплялося, він не міг складати, бо суглоби на пальцях були почавлені до крові,

великі пальці повибивані й безпорадні, а лице кривилося від невимовного болю.

— Безпутній гайдабура, — таку гадку висловив Арельяно.

— Завсідник неподобних закамарків, — в одно з ним заявив Рамос.

— І де тільки він ті гроші бере? — дивувався Вера. — От і сьогодні я щойно довідався: він сплатив по рахунку за чистий папір сто сорок доларів.

— Недарма ж він десь ото пропадає, — прилучилась до розмови Мей Сетбі. — І ніколи не пояснює, де й чому.

— Треба було б нам його вишпигувати— запропонував Рамос.

— Не хотів би я опинитися тим шпигом, — озвався Бера. — Боюся, що тільки б ви мене й бачили — хіба на похороні. Його опосіла жахлива пристрасть. Він бога навіть не потерпить у себе на заваді.

— Я перед ним мовби дитина, — зізнався Рамос.

— Для мене він стихія — дикий первобутній вовчисько, змія гримуча, жалюща сколопендра, — підхопив Арельяно.

— Він сама Революція, — переконано проголосив Вера. — Він — її дух і полум'я, клич невситимої відомсти, безгучної і вбивчої. Він янгол смерті у нічному небі.

— Як здумаю про нього, аж сльози навертаються, — зітхнула Мей Сетбі. — Ні з ким не знається. Ненавидить усіх. Нас терпить, бо ми — знаряддя його жадань. Він сам... самотній. — Голос їй урвався здавленим риданням, а очі затягло поволокою.

Поведінка Рівери й справді була таємнича. Траплялося, його не бачили по тижневі. А то якось він пропадав цілий місяць. Але щоразу повертався і тихцем викладав на стіл Мей Сетбі золоті монети. І знов цілими днями й тижнями віддавав увесь свій час Хунті. А проте через нерівні проміжки часу знову зникав щодня від раннього рана до пізнього пообіддя. В такі дні він приходив мало не вдосвіта і лишався потім допізна. Одного разу Арельяно застав його серед ночі за складанням: припухлі суглоби, а може, то розкраяна губа, свіжо сочилися кров'ю.

II

Наближалася рокована година. Бути чи не бути Революції — залежало від Хунти, а Хунту притискала скрута.

Грошей було треба, як ніколи, а добувати їх ставало щораз тяжче. Патріоти віддали все до останнього цента і не спроможні були дати більш нічого. Чорнороби-колійники, — збігли мексіканські пеони[23], — віддавали половину свого злиденного заробітку. Але цього було не досить. Розпачлива багаторічна підривна робота змовників мала ось-ось дати наслідки. Час достиг. Революцію було кинуто па терези. Ще один поштовх, ще одне героїчне зусилля — і шалька переважить у бік перемоги. Вони знали свою Мексику. Варто почати, а там Революція покотиться сама собою. Вся Діасова машина завалиться, мов карткова хатка. Прикордоння готове повстати. Один янкі з сотнею членів "Індустріальних робітників світу"[24] чекав тільки гасла перетяти кордон і рушити на завоювання Нижньої Каліфорнії. Та він потребував гвинтівок. Аж до самої Атлантики Хунта підтримувала контакт з ними всіма, і всі воші потребували гвинтівок — такі собі шукачі пригод, солдати фортуни, бандити, Невдоволені американські профспілчани, соціалісти, анархісти, босота, мексіканські вигнанці, пеони, втіклі від кріпацтва, погромлені шахтарі з Кер д'Алена й Колорадо, повипускані з тимчасового ув'язнення в буцегарнях, що тим зліше рвалися до бою, — словом, уся потолоч та шумовиння, шибайголів'я нашого скажено заплутаного сучасного світу. І вся ця шатія невгавно допоминалася: гвинтівок і набоїв, набоїв і гвинтівок!

Досить переметнути це строкате, неприкаяне, мстиве збіговисько через кордон — і Революція готова. Митницю, північні ворота країни, буде захоплено. Діас не зможе чинити опору. Він не зважиться кинути проти них основний кістяк свого війська, бо муситиме втримувати південь. Повстане люд. Безборонні міста падатимуть одно за одним. Штат за штатом складатиме зброю. І нарешті переможні армії Революції зімнуться з усіх боків довкола самого Мехіко — останньої Діасової твердині.

Але ж ті гроші. Люди є, нетерплячі й настирливі, ладні взяти зброю в руки. Хунта знала торгівців, радих продати і постачити гвинтівки. Та Хунта, поки доплекала Революцію до такої стадії, сама виснажилась. Останнього долара витрачено, останні ресурси вичерпано і останнього зголоднілого патріота видоєно до решти, а великий замір усе ще колихається на терезах. Гвинтівок і набоїв! Треба озброїти обшарпані загони. Та як? Рамос із жалем пригадував свої конфісковані маєтності. Арельяно й собі нарікав на марнотратну молодість. Мей Сетбі в думці прикидала, чи не обернулося б усе по-інакшому, якби в минулому Хунта була ошадніша.

— Тільки подумати: свобода Мексіки залежить од якихось мерзенних кількох тисяч доларів, — бідкався Пауліно Вера.

Обличчя в кожного повило відчаєм. Їхню останню надію — свіжонавернутого Хосе Амарільйо, що обіцяв грошей, — схопили на його гасієнді в Чіуауа і розстріляли під власного стайнею. Ця новина тільки-но дійшла до них з краю.

Рівера, що саме, вклякнувши на коліна, шкрьобав підлогу, підвів погляд; щітка завмерла в його оголених руках, обляпаних брудною мильною водою.

— Пять тисяч вистачить? — спитав він.

Всі вражено подивились на нього. Пауліно Вера кивнув головою і глитнув. Йому одібрало мову, але тої ж миті він перейнявся глибокою вірою.

— Замовляйте гвинтівки, — сказав Рівера і тут завинив цілою словесною повинню, довшою за все будь-коли чути від нього. — Часу обмаль. За три тижні я принесу вам ті п'ять тисяч. Воно й добре. Потеплішає, борцям краще буде. А більш я нічого не можу.

Пауліно тлумив свою віру. Надто вже багато заповітних сподіванок пішло з димом, відколи він пристав до революційної гри. Він вірив цьому обідраному підмітайлові Революції і не важився повірити.

— Ти здурів, — сказав він.

— За три тижні, — сказав Рівера. — Замовляйте гвинтівки.

Він підвівся, повідкочував рукави і натягнув піджака.

— Замовляйте гвинтівки, — повторив він. — Я пішов.

III

По хапанині й шарпанині, безнастанних телефонних дзвінках та лайні в конторі Неллі радилося вечірню раду. У Неллі справ було й так по самісіньке горло, а тут ще ця приключка. Він викликав з Нью-Йорка Денні Ворда, організував йому зустріч з Біллі Карті, до призначеного терміну лишалося три тижні, — і от уже два дні, як старанно приховуваний від спортивних репортерів Карті зліг із поважною травмою. А замінити його не було ким. Неллі сипав телеграми на схід, де тільки знав якого підхожого боксера легкої ваги, та всі вони були зв'язані виступами і контрактами. Аж ось тепер проблиснула надія, хоч і благоденська.

— А ти не з полохливих, кат тебе не взяв! — оцінив Неллі Ріверу з першого ж погляду, щойно той став перед ним.

Очі в Рівери набрякли злістю, обличчя ж лишалося незворушним.

— Я можу побити Ворда, — тільки й мовив він.

— Звідки ти знаєш? Бачив коли його в ділі?

Рівера похитав головою.

— Він тобі може облатати боки водноруч, та ще й наосліп.

Рівера стенив плечима.

— Тобі що, заціпило? — гарикнув імпресаріо від боксу.

— Я можу його побити.

— А з ким ти взагалі ставав коли до бою? — зажадав знати Майкл Неллі. Майкл був братом імпресаріо і тримав тоталізатор "Елоустон", де загібав на боксі добрі грошенята.

Рівера у відповідь сподобив його тільки недобрим пронизливим поглядом.

Секретар, підкреслено спортивного стилю молодик, глузливо пирснув.

— Ну гаразд, тебе знає Робертс, — урвав напружену мовчанку Неллі. — Він ось-ось має надійти. Я посилав по нього. Сідай почекай, хоч як подивитись на тебе, то кепські твої шанси. Не можу я віднаджувати

публіку халтурою. Передні ряди йдуть по п'ятнадцять доларів, сам знаєш.

За якийсь час прибув Робертс, явно під мухою. Був це довготелесий, худий, млявий чолов'яга, і хода в нього, як і мова, була якась тяглиста й проквола.

Неллі не гаючись узявся до діла.

— Слухайте, Робертсе, ви хвалилися, що відкрили цього ось мексіканчука. Ви знаєте: Карті зломив руку. Ну, так от сьогодні ця жовтомаза худорба набралась нахабства привіятися до мене і заявити, що замінить Карті. Як ви на це?

— Нормально, Неллі, — була неспішлива відповідь. — Він може дати бій.

— Ви ще скажете, чого доброго, що він може подужати Ворда, — буркнув Неллі.

Робертс поміркував розважливо.

— Ні, цього я не скажу. Ворд першорядний боксер, генерал від боксу. Але так сплоха втерти Рівері ворсу в нього не вийде. Я Ріверу знаю. Його неможливо дійняти до живця. Та й, скільки я знаю, нема в нього того живця. І б'є він з обох рук. Він може збити суперника з будь-якої позиції.

— Це байдуже. Якого роду видовище може він забезпечити? Ви готували й тренували боксерів усе своє життя. Я скидаю шанобливо бриля перед вашою думкою. Здатен він показати публіці щось варте її грошей?

— А певно, що здатен, і поза тим ще й наробить Бордові чималого клопоту. Ви не знаєте цього хлопчини. А я знаю. Я його відкрив. Його

нічим не діймеш. Чистий диявол. Це, щоб ви знали, маленьке чудо. Ворд іще очі витріщить від такого місцевого таланту, і всі ви з ним за гурт. Я не кажу, що він може побити Ворда, але покаже таке видовище, аж усі знатимете: ось майбутня зірка.

— Гаразд. — Келлі повернувся до секретаря. — Зателефонуйте Бордові. Я попередив його, щоб був напохваті на випадок підвернеться що путнє. Вій тут через дорогу в "Єлоустоні", хизується перед публікою — здобуває собі популярність. — Келлі повернувся до тренера: — Вип'єте?

Посмоктуючи подане йому у високому келиху віскі з содовою та льодом, Робертс розродився величезним монологом:

— Я ніколи не оповідав вам, як відкрив це чортеня. У нас він об'явився років зо два тому. Я саме готував Прейна до матчу з Ділейні. Прейн такий — не доведи господи. Жалю в серці нема в нього й крихти. Мотлошив напарників — страх було й глянути, і я не міг ніяк підшукати охочого працювати з ним. Аж тут мені на очі навернулося це ось мексіканча — никало там без діла, а мені вже так прикрутило, хоч сядь та й плач. От я й згріб його, нацупив рукавиці і випхав на ринг. Тривке, як волова шкіра, тільки охляле. І в боксі ні в зуб ногою. Прейн помотлошив його на гамуз. Але він вистояв два нелюдських раунди, аж тоді зомлів. Голодний, от і все. Потовчений — до не впізнати. Я йому дав півдолара і наїстися від пуза. Бачили б ви, як він те лигав — чисто вовчисько. Пару днів не мав і рiски в роті. Ну, собі гадаю, тільки його й бачили. Коли ж па другий день з'являється, запухлий, весь посинцьований, ладний заробити ще півдолара і наїстися від пуза. А з часом пішло в нього справніше. Природжений боксер і витривалий — без міри. Серця в нього і не ночувало. Він, сказати б, — грудка криги. І скільки в мене, він зроду не промовив одинадцяти слів підряд. Робить, знай, своє діло, та й уже.

— Я його бачив, — озвався секретар. — Він чимало на вас попрацював.

— Всі наші славетники вправлялися на ньому, — вів далі Робертс. — А він від них учився. І не одного зміг би впорати. Але не лежить йому душа до того. Як на мене, він боксу ніколи й не любив. Це по ньому видно,

— В останні місяці він чимало виступав у дрібних клубах.

— Справді. То вже не знаю, що його за муха вкусила. Ні сіло ні впало загорівся всім серцем. Вихопивсь як шурубурра й попотріпав усіх місцевих хлопців. Либонь, грошей приспіло, і він таки гребонув їх трохи, тільки з його вбрання щось цього не видно. Химерний він якийсь. Ніхто не зна, ким він працює, ані де час проводить. Навіть коли виходить на ринг, то лише скінчить — і враз як у воду впав. Часом пропадав цілі тижні. А порад не приймає. Хто б став йому за менеджера, збив би собі чималий статок, але він про те й слухати не хоче. А ось дійде до контракту, то побачте, як він чіплятиметься за готівку.

Саме тут прибув Денні Ворд. То була ціла процесія. При ньому були його тренер та менеджер, і він удерся до контори бурхливим поривом привітності й усепереможної зичливості. Довкола залунали привітання, тут жарт, там дотеп, і для кожного — усміх. Бо така вже була його манера, лише почасти щира. Лицедій з нього був добрий, і він знав з досвіду, що таке щиркування — дуже цінна підмога у змаганні за місце під сонцем. Та натурою він був помисливий, бездушний перебіжник і діляга. Решта було просто машкарою. Ті, хто знав його ближче або мав з ним справу, запевняли, що як зачіпалося його кревні інтереси, то з Денні був видеригріш, яких мало. Він товкся неодмінно на всіх ділових переговорах, і подейкували, ніби його менеджер просто маріонетка з єдиною функцією — правити за рупор для Денні.

Рівера був зовсім інакший. В жилах його текла не лише іспанська, але й індіянська кров; він сидів мовчазний і

непорушний, забравшись у куток, і тільки чорні очі його перебігали від одного обличчя до іншого, примічаючи все.

— Так ось це ваш хлопчина. — Денні зважив поглядом свого ймовірного супротивника. — Як ся маєш, приятелю?

Очі в Рівери спалахнули злостиво, на привітання ж він не відповів ані порухом. Він недолюблював усіх грінго[25], але цього зненавидів одразу, — річ незвичайна навіть і для нього.

— Господи! — пустотливо запротестував Денні, звертаючись до Келлі. — Ви ж не сподіваєтеся, що я вийду на бій з глухонімим? — Коли регіт ущух, він ще підшпигнув: — Десь, певно, Лос-Анджелес дійшов зовсім до ручки, що ви не нашкребли чого путнішого. В якому дитсадку ви його випорпали?

— Він добрий хлопець, повір моєму слову, — заступився Робертс. — І не такий слабак, як виглядає.

— До того ж півзали вже розпродано, — благально докинув Келлі. — Мусиш погодитись на нього, Денні. Я більш нічого не можу вдіяти.

Денні ще раз недбало й зневажливо обвів Ріверу поглядом і зітхнув.

— Доведеться мені, мабуть, не дуже налягати на нього. Якщо він взагалі не розсиплеться.

Робертс пирхнув.

— Тобі доведеться бути обережним, — застеріг Деннів менеджер. — Не ризикуй із незнаним мугирем, щоб не спіймати ненароком облизня.

— Ну, та гаразд уже, гаразд, буду обережний, — посміхнувся Денні. — Я спершу візьму трохи попанькаюся з ним заради вельмишановної публіки. Що ви скажете, Келлі, на п'ятнадцять раундів — а там йому й каюк?

— Годиться, — надійшла відповідь. — Аби тільки виглядало все по-справжньому.

— Тоді давайте ближче до діла. — Денні помовчав, прикидаючи в думці. — Від повного збору, звісно, шістдесят п'ять відсотків, як і з Карті. А от ділитись будемо по-інакшому. Вісімдесят мене якраз, мабуть, влаштує. — І до свого менеджера: — Так я кажу?

Той кивнув.

— А ти як, розшолопав? — поспитався Келлі в Рівери.

Цей замотав головою.

— Ну, так ось, — почав пояснювати Келлі. — Боксерам припадає шістдесят п'ять відсотків повного збору. Ти мугир — тебе ніхто не знає. З Денні ви ділитесь: двадцять відсотків тобі, вісімдесят Денні. Це справедливо, правда ж, Робертсе?

— Цілком справедливо, Ріверо, — кивнув Робертс. — Ти ж, бач, не здобув ще репутації.

— Скільки це буде: шістдесят п'ять відсотків від повного збору? — поцікавився Рівера.

— О, може, п'ять тисяч, а може, й усі вісім, — зохотився Денні на пояснення. — Щось близько того. Тобі перепаде тисяча або й тисяча шістсот. Зовсім незле за прочуханку від хлопаки з моєю репутацією. Ну, то як?

І тут Рівера їх ошелешив.

— Переможцеві дістається все, — вирік він рішуче.

Запала мертва тиша.

— Куди вже простіше, — врешті порушив мовчанку Деннів менеджер.

Денні похитав головою.

— Я не перший день у боксі, — пояснив він. — Я не беру під сумнів суддю чи кого з присутніх. Я не кажу нічого про посередників з тоталізатора та різні підступи, що не раз трапляються. Але я хочу сказати, що це, як на мене, кепський бізнес. Я граю напевно. Бо хто його зна. Ану ж я руку вломлю, га? Чи котрий там усипле мені якого дурману? — Він дуже поважно похитав головою. — Виграв не виграв — моїх вісімдесят. Ну то як, мексіканцю?

Рівера мотнув головою.

Денні прорвало. Тепер-бо зачеплено його кривні інтереси.

— Ах ти, шмаровозе мексіканський! Мені аж руки сверблять тут-таки розтовкти твою безглузду головешку.

Робертс хутко став поміж ворожі сторони.

— Переможцеві дістається все, — понуро повторив Рівера.

— Чого ти так на тому вперся? — поцікавився Денні.

— Я можу вас побити, — була відверта відповідь.

Денні напівподався скидати піджака. Та це, як добре

знав його менеджер, була тільки показна сцена. Піджак так і лишився на власникові, і Денні дав присутнім угомонити себе. Всі були на його боці. Рівера лишився один.

— Слухай-но сюди, дурнику, — Келлі перебрав дискусію до своїх рук. — Ти ніхто. Ми знаємо, чим ти бавився в останні місяці: ну % полуцив місцеву боксерську дрібноту. Але ж Денні — це клас. Його наступний матч після цього буде в чемпіонаті. А тебе ніхто не знає. Поза Лос-Анджелесом про тебе й не чули.

— То почують, — знизав плечима Рівера, — після цього матчу.

— Ти таки й справді трохи віриш, ніби зможеш побити мене? — втрутився Денні.

Рівера кивнув.

— Та ну тебе, схаменися, — заходився умовляти Неллі. — Подумай краще, яка це для тебе реклама.

— Мені потрібні гроші, — відповів Рівера.

— Ти ні в світі не здолаєш виграти в мене, — запевнив його Денні.

— Так чого ж ви тоді огинаєтесь? — зловив його на слові Рівера. — Якщо це дурні гроші самі в руки лізуть, то чого ви не загребете їх?

— І таки загребу, от присяй-бі, що загребу! — вигукнув Денні, раптово пройнявшись рішучістю. — Я приб'ю тебе на рингу до смерті, мій хлопчику, за ці твої фіглі. Укладайте контракта, Неллі. Переможцеві дістається все. Розрекламуйте в газетах. Напишіть, що йдеться про особисті порахунки. Я провчу цього нахабу.

Секретар Неллі вже почав був писати, коли Денні перепинив його:

— Стривайте! — Він повернувся до Рівери. — Важимось?

— Під рингом, — відказав той.

— Нізачо в світі, нахабо! Якщо переможцеві все, то важимосся завчасу, о десятій ранку.

— І переможцеві дістається все? — спитав Рівера.

Денні кивнув. Цим усе вирішувалося. Він вийде на ринг

у повній силі.

— Важимосся завчасу, о десятій, — погодився Рівера.

Секретареве перо заскрипіло далі.

— Це значить п'ять фунтів ваги, — дорікнув Робертс Рівері.

— Ти поступився надто багато чим. Ти здав бій уже ось тут. Денні вийде дужий, як бик. Ти бовдур. Він упорає тебе й не поморщиться. В тебе шансів не лишилось і на макове зерня.

Рівера відповів лиш поглядом, напоєним ненавистю. Навіть цього грінго він зневажав, хоч мав його за найпоряднішого з-поміж них усіх.

IV

Появу Рівери на рингу ледве що зауважили. Тільки де-не-де зріденька поплескали йому, та й то впівсили. Зала не мала в нього віри. Він був ягня, приведене великому Денні на заклання. До того ж публіка

була розчарована. Сподівалися на запеклу баталію між Денні Вордом і Білі Карті, а тут доводилось миритися з цим горопахою-новачком. Невдоволення заміною виявилось і в тому, що, закладаючись, глядачі ставили по два ба й три до одного на Денні. А де гроші публіки, там і серце її.

Хлопець-мексіканець сидів у своєму кутку і чекав. Хвилини тяглися повільно й нудно. Денні примушував його чекати. Це була стара, як світ, штука, але вона завжди наганяла духу молодим бентегам-новачкам. Сидячи отак зі своїми власними побоюваннями та бездушною, тютюновим димом оповитою публікою, вони переймалися острахом. Та цього разу штука не вдалася. Робертс казав правду: Рівери нічим не діймеш. Наділений вдачею тоншою, нервами чутливішими і тугіше напнутими, аніж у кого іншого в залі, він не знав, що то страх. Атмосфера неминучої поразки в його кутку ніяк не впливала на хлопця. Секундантами в нього були якісь незнайомі грінго — мерзенні вичавки професійного боксу, безчесні й нездолящі. І теж розхолоджені певністю, що їхній куток приречено на поразку.

— Ти гляди пильнуй, — застеріг Ріверу Спайдер Хегерті. Спайдер був йому за старшого секунданта. — Тягни скільки витягнеш — така інструкція від Келлі. А то в газетах розпишуть: ще, мовляв, один фальшивий матч — і нароблять нам ганьби на весь Лос-Анджелес.

Все це не дуже-то підіймало духа. Та Рівера ні на що не зважав. Боксом він гребував. Це був осоружний спорт осоружних грінго. Він устряв до нього в ролі живої боксерської груші для інших і терпів його виключно з голоду. А що сам він мовби до боксу зліплений, було для нього пусте. Він бокс ненавидів. Щойно по приході до Хунти почав він битися задля грошей і мав це за легкий спосіб заробити гроші. Рівера не перший із синів людських осягав успіх в ненависнім ремеслі.

Але він до аналізу не вдавався. Він знав тільки, що мусить виграти матч. Інакше не сміло бути. Бо за спиною в нього, надихаючи вірою, стояли глибинні сили, які й не марились нікому в переповненій залі. Денні

Ворд бився за гроші, за легке життя, що ті гроші мали забезпечити, Але те, за віщо бився Рівера, пекло йому мозок вогнистими, жажотними видивами, які він, сидячи сам душею в кутку рингу і чекаючи на підступного супротивника, бачив перед своїми широко розплющеними очима так ясно, мов наяву.

Він бачив білостінні фабрики Ріо-Бланко з їх водяними колесами. Бачив, як шість тисяч робітників, зголоднілих та виснажених, серед них і малеча по сім-вісім років, надривалися цілоденно за десять центів. Бачив ходячі трупи, страхітливих, наче скелети, робітників у фарбарнях. Він пригадував, як батько називавав ті фарбарні "ямами самогубства", бо там рік праці — то певна смерть. Він бачив невеличкий внутрішній дворик, де його мати куховарила і, знемагаючи коло тяжкої хатньої роботи, ще й викроювала часинку на любов і ласку для нього. І бачив батька, великого, довговусого й широкоплечого, лагідного, як ніхто, що любив усіх людей і серце мав таке щедре на любов, аж її вистачало з переповні ще й для матері та малого мучачо, хлоп'яти, котре бавилось у кутку дворика. Тоді він звався не Феліпе Рівера. О тій порі він мав прізвище Фернандес, як і батько з матір'ю. Його ж вони кликали Хуаном. Згодом він сам змінив собі ймення, бо переконався, що прізвище Фернандес було аж надто осоружне в очах політичних босів та поліції.

Дужий і щирий Хоакін Фернандес! Він посідав багато місця в Рівериних видивах. Тоді до нього мало що доходило, але тепер, озираючись на минуле, він розумів усе. Він бачив батька за складанням у крихітній друкарні або як той, сидячи при захарашеному столі, похапки виводить пером нескінченні кривулі рядків. Він бачив ті незвичні вечори, коли робітники збиралися потаймиру, мов які лиходії, до його батька і точили довгі розмови, а він, мучачо, лежав у своєму кутку і деколи не спав.

Мов зоддалік, почув він звернені до нього слова Спайдера Хегерті:

— Не здумай скиснути одразу. Така інструкція. Терпи халазію, заробляй грошики.

Минуло десять хвилин, а він усе сидів у своєму кутку. Денні не було й сліду, він, видимо, вирішив довести свою штуку до краю.

А пам'ять Рівері ятрили нові пекучі видива. Страйк, чи радше локаут, коли робітники Ріо-Бланко пособляли бра-

там-страйкарям з Пуебло. Голод, походи в гори по ягоди, коріння та зілля собі на харч — потім усі вони корчилились животами. А далі й сам той жахітний пустир перед крамницею компанії; тисячі голодних робітників; генерал Розаліо Мартінес і солдати Порффіріо Діаса; і смертоносні гвинтівки, що, здавалося, ніколи не захлинуться, омивали робітничу кривду їхньою власною кров'ю. А та ніч! Він бачив, як платформи, завалені кучугурами постріляних трупів, відправляли в затоку до Вера-Круса[26] акулам на покорм. І знову повзав він по страхітливих купах, шукав і знаходив своїх батька й матір, пошматованих, понівечених. Мати особливо затямилась йому — саме лице стриміло з-під десятків інших тіл. Знов лопотіли гвинтівки солдатів Порффіріо Діаса, і знов припадав він до землі і поповзом шмигав геть, мов зацькований у горах койот-степовик.

Гучний гомін, наче від розбурханого моря, долинув Рівері до вух, і він побачив, як центральним проходом спускається Денні Ворд на чолі цілого почту з тренерів та секундантів. На честь улюбленого героя, що простував назустріч перемозі, в залі знялося дике ревище. Його ім'я було в усіх па устах. Симпатії всіх були на його боці. Навіть Ріверіні власні секунданти ніби аж якось повеселішали, коли Денні зграбно пірнув під канати на ринг. Усмішка за усмішкою безупинно пробігали по його обличчю, а вже як Денні усміхався, то усміхався кожною рисочкою, сміх струмив навіть від зморщок в кутиках очей, навіть з самої глибини їх. Світ не бачив такого зичливого боксера. Лице його було немовби жива реклама щирості й товариськості. Всі йому були знайомі. Він жартував і сміявся, вітаючись зі своїми друзями через канати. Ті, що сиділи далі, не годні стримати захвату, гучно галайкали: "Го-го, Денні! " Це була радісна овація на знак любові, і не вгавала вона добрих п'ять хвилин.

Ріверою ж нехтували. Зала не помічала мексіканця, його наче й не було. Брезкла пика Спайдера Хегерті схилилася впритул до нього.

— Не здумай наполохатися, — остеріг Спайдер. — І не забувай про інструкцію. Тримайся, скільки сили. Не задери, гляди, лапи вгору. А задереш — то в нас інструкція дати тобі гарту в роздягалці. Розчумав? Твоє, знай, діло — битись.

Публіка різонула в долоні. Денні перейшов навскоси через ринг до Рівери. Він нахилився, захопив хлопцеву руку в обидві свої і потрусив із поривчастою сердечністю. Перекривлене усміхом обличчя опинилося зовсім близько від Рівериного. Зала надривалася криком, вшановуючи цей вияв спортивної гречності Денні. Він-бо вітав свого супротивника, як любого брата. Губи його заворушились, і публіка, маючи нечутні їй слова за товариське привітання, ревнула ще раз. Тихі слова розчув лише Рівера.

— Ти, щуреня мексіканське, — прошипіло з-поміж весело усміхнених губ Денні. — Я з тебе облуплю цю жовту шкіру.

Рівера не ворухнувся й не підвівся. Він тільки ненавидів очима.

— Встань, псяюхо! — гримнув хтось іззаду, з поза канатів.

Юрба затюкала і обсвистала Ріверу за таку неспортивну поведінку, але він сидів нерушний. Новий вибух оплесків розлігся на честь Денні, коли той повертався через ринг на своє місце.

Коли Денні почав роздягатись, почувлися захоплені ухи та ахи. Тіло він мав ідеальне — звинне, зграбне, повне здоров'я і снаги. Шкіра в нього була біла та гладенька, мов у жінки. Під нею вигравали довершена грація, пружність і сила. Він довів це в десятках боїв. Його фотографіями рясніли всі спортивні журнали.

Коли ж бо Спайдер Хегерті стягнув Рівері через голову светра, в залі аж загули глумливо. Тіло його від засмаги виглядало ще худішим, ніж було насправді. М'язів йому не бракувало, проте вони так не випинались, як у супротивника. А ось чого публіка недогляділа, так це широких грудей. І вже де було їм угадати, з якого тужавого жилля сплетено його м'язи, як вибухово реагує кожна їхня клітина, які витончені нерви пов'язували всі його члени в єдиний досконалий бойовий механізм. Публіка тільки й бачила, що смаглявого вісімнадцятилітнього хлопчину із хлопчачим-таки, як на око, тілом. Не те, що Денні. Той був двадцяти чотирьох років і тіло мав, як і годиться чоловікові. Контраст уражав ще дужче, коли обоє вони поставали серед рингу, слухаючи останніх напучень судді.

Рівера помітив Робертса, — той сидів одразу позад кореспондентів. Був під більшою мухою, ніж звичайно, і мова його — тою ж мірою млявіша.

— Не переймайся надто, Ріверо, — жвакаючи слова, тяг Робертс. — Затям, що вбити він тебе не вб'є. Він з ходу напосяде на тебе щільно, : тільки ти не падай духом. Закривайся, угинайся і йди на клінч. Він тобі не дуже довадить. Просто уяви, що він вправляється на тобі в тренувальній залі.

Рівера й знаку не подав, що чує.

— От же вражча кляте, — промимрив Робертс до свого сусіди. — І це воно таке завше.

А Рівера навіть не сподобив його своїм звичайним ненависним поглядом. Видиво незліченних гвинтівок тьмарило йому зір. Кожне обличчя в залі, скільки сягало око, аж до верхніх доларових місць, обернулося гвинтівкою. І ще ввижався йому довгий стражденний мексіканський кордон, сухий та випалений сонцем, а вздовж нього — обшарпані ватаги, стримувані тільки браком гвинтівок.

Він стояв і чекав у своєму кутку. Його секунданти повилазили за канати, забравши з собою і парусиного стільчика. Навскоси через квадратний ринг стояв проти нього Денні. Пролунав гонг, і бій розпочався. Зала аж завилала од захвату. Зроду їм не траплялося бачити переконливішого початку бою. Газети не збрехали: тут справді йшлося про особисті порахунки. Одним махом Денні подолав три чверті відстані до мексіканця з виразним наміром зжертви бідолаху. Він атакував не ударом, не двома, не десятком навіть. Це була чиста коловерт ударів, якийсь нищівний ураган. Рівера де й подівся. Його придавило, засипало цілою лавиною зусібчних ударів, що їх завдавав неперевершений майстер цієї справи. Причмелений, Рівера опинився на канатах.

Це був не матч, а побій, справжній погром. Якась інша публіка, окрім тієї, що вчащає на перебійницькі видовища, вичерпала б свої емоції вже на тій першій хвилині. Денні безумовно показав, на що здатен, — і показав дай боже. Публіка була така наперед певна, така збуджена й засліплена славою свого фаворита, що просто не завважила, як це мексіканець досі тримається на ногах. Зала взагалі забула про Ріверу. Та його майже й не бачили за шаленими наскоками Денні. Так зійшли хвилини і дві. Потім, як суддя розборонив боксерів, мексіканця на мить стало добре видно. Губа в нього репнула, з носа юшило. Коли він повернувся і хилитаючись увалився в клінч, зала побачила, що з кривавих басаманів на спині, де він тернувся об канати, сочаться червоні патьоки. Та одного публіка не догледіла діла: груди в нього дихали рівно, а з очей, як і завжди, жахтіло холодним вогнем. Надто вже багато претендентів у чемпіони вправляли на ньому свої несамовиті атаки в гармидері тренувальних зал. Там навчився він терпіти їх за платню від півдолара за один захід і до п'ятнадцяти доларів тижнево — добра школа, і вона добре вишколила його.

І тут сталося дивовижне. Миготливий вихор бою раптом ущух. Рівера стояв сам-один. А Денні, грізний Денні розплатався горілиць. Тілом його пробігала дрож — то свідомість натужно силкувалася повернутись до нього. Він не заточився і осів долі, ані важко гепнув, одлетівши геть. Ріверин правий гак перехопив його в повітрі і звалив нагло, як смерть.

Суддя відштовхнув Ріверу рукою і став над поверженим гладіатором, відлічуючи секунди. За звичаєм, на боксерських матчах публіка вітає чистий нокдаун оплесками. Але тут зала завмерла. Все це відбулося надто несподівано. Мовчки й понуро слідкувала публіка за відліком секунд, аж нараз напружену тишу розітнув урадуваний Робертсів голос:

— А не казав я, що він б'є з обох рук?!

На п'ятій секунді Денні перекотився долілиць, а на рахунок сім став на коліно, готовий підвестися по рахунку дев'ять і раніш десяти. Якщо на "десять" коліно його ще торкатиметься підлоги, буде вважатись, що він "долі", отже, й "вибув". Від тієї миті, коли коліно відірветься від помосту, він уважатиметься "на ногах", і Рівера в ту ж мить набуде права спробувати знову збити його. Рівера не мав охоти ризикувати. Він намірився, скоро те коліно відірветься, садонутися ще раз. Він кружляв довкола, та суддя й собі кружляв між ними, і Рівера знав, що секунди, які той лічить, занадто повільні. Всі грінго були проти нього, навіть суддя.

На "дев'ять" суддя рвучко відіпхнув Ріверу. Це було нечесно, зате дозволило Денні підвестися і повернути усміх на уста. Перегнувшись у попереку й прикривши руками лице та живіт, він спритно ввалився в клінч. За всіма правилами суддя мусив би розняти їх, але він цього не робив, і Денні лантухом завис на противникові, з миті на мить оклигуючи. Остання хвилина раунду збігала на очах. Якщо він дотягне до її кінця, то матиме цілу хвилину, щоб вичуняти в своєму кутку. І він таки дотягнув, усміхаючись попри все своє відчайдушне становище.

— А та усмішка так і не сходить! — вигукнув хтось, і зала полегшено реготнула.

— Ну, в цього жовтомазого і стусан, не доведи господи, — переводячи дух, просопів Денні до свого тренера, поки секунданти рвійно упадали коло нього.

Другий і третій раунди збігали мляво. Денні, лукавий та бувалий генерал від боксу, увинався, йшов на блок і зволікав час, щоб отямитися після того разючого удару в першому раунді. На четвертому раунді він уже був самим собою. Збитий з плигу і приголомшений, він, проте, завдяки добрій спортивній формі здолав знову оклигати. Але до навальної тактики він більше не вдавався. Мексіканець виявився твердим горішком. Натомість Денні закликав увесь свій боксерський талант. Він був досвідчений майстер, удатний на різні підступи та вигадки, і хоч неспроможний завдати відчутної шкоди, надолужав тим, що заходився методично висотувати супротивника. На один Ріверин удар він відповідав трьома, не страшними, а тільки виснажливими. Небезпека ж полягала лише в сукупності багатьох їх. Денні вже перейнявся шанобою до цього обіручного мугиря, в кожному кулаці якого сиділи такі дивовижні рвучкі стусани.

В обороні Рівера вдався до шкільного прямого удару лівою. Знов і знов, наскок за наскоком, відбивався він прямим лівою, від чого у Денні чимраз дужче терпіли губи та ніс. Але той був мінливий, мов Протей. Недарма ж його приповідали в чемпіони. Він мав хист переходити довільно від одного стилю бою до іншого. Тепер він пустився на ближній бій. Тут він був особливо небезпечний, і це йому дозволяло уникати Рівериного прямого лівою. Денні викликав кілька разів бурю оплесків у залі, а на довершення захопився чудовим напівближнім аперкотом, що підкинув мексіканця в повітря і послав на мат. Рівера вкляк на одне коліно, і в глибині душі він знав, що суддя відлічує для нього закороткі секунди.

На сьомому раунді Денні знов утнув свій диявольський аперкот. Йому вдалося тільки захитати Ріверу, але в наступну мить розгубленості він швиргонув безборонним противником крізь канати. Ріверине тіло чварахнулось на голови газетярів під рингом, а ті висадили його назад на край помосту, ззовні канатів. Тут, поки суддя квапив секунди, він одходив на одному коліні. Потойбіч канатів, крізь які вів мав прослизнути на ринг, чигав Денні. А суддя й гадки не мав утрутитись чи відіпхнути того.

Зала шаленіла од захвату.

— Добий його, Денні, добий! — вигукнув хтось.

Десятки голосів підхопили цей вигук, доки він не виріс на кровожерне вовче виття.

Денні докладав усіх зусиль, щоб не вгавити нагоди, але Рівера на рахунок вісім, не чекаючи дев'яти, югнув крізь канати в рятівний клінч. Тепер суддя заходився відривати його, щоб можна було вдарити, підіграючи Денні всіма способами, приступними нечесному судді.

Та Рівера тримався на ногах, і в голові йому проясніло. Всі вони одним миром мазані. Це осоружні грінго, і вони безсовісні, як один. А видива й у найприкрішу хвилину іскрами спалахували в його мозку: довгі розпечені нитки залізничної колії в пустелі; мексіканські та американські поліцаї; тюрми та хурдиги; волоцюги попід водокачками — панорама всіх злигоднів його страдницької одіссеї після Ріо-Бланко і того страйку. І він бачив, як у сяйві слави велика червона Революція котиться його країною. Гвинтівки — ось вони, перед ним. Кожне осоружне обличчя — це гвинтівка. І він б'ється заради них. Він теж був гвинтівкою. Він був сама Революція. Він бився за всю Мексику.

Публіку почало брати зло на Ріверу. Чого б йому огинатися від належної хлости? Та ж його чекає певна поразка, то навіщо ця дурна затятість? Дуже мало хто був зацікавлений у ньому, і то з тої частини глядачів, що полюбляють ризикувати в закладах. Упевнені в перемозі Денні, вони, проте, ставили на мексіканця по чотири до десяти, ба й один до трьох. Чимало їх забивалося, скільки раундів Рівера зможе витримати. Скажені гроші було закладено під рингом на те, що він не вистоїть семи чи навіть шести раундів. Ті, хто виграв по цих закладах, тепер, коли їхній фінансовий ризик було так щасливо полагоджено, прилучились до юрби галасливих прихильників спільного улюбленця.

А Рівера не давався побити. Весь восьмий раунд його супротивник марно силкувався повторити свій аперкот. На дев'ятому Рівера знов ошелешив залу. Він пробив тісняву клінча поривним і вдалим вимахом правої від поперека вгору. Денні повалився на поміст, покладаючи всі надії тільки на рятівний рахунок. Зала жажнулася: Денні збито його ж таки зброєю! Він сам зазнав свого прославленого аперкота правою. Рівера й не сікався перехопити його, коли він вставатиме на "дев'ять". Суддя не криючись блокував цей замір, хоч за протилежної ситуації, коли підводиться було Рівері, тримався осторонь.

На десятому раунді Рівера ще двічі провів правий аперкот: від поперека до противникового підборіддя. Денні пустився на відчай душі. Усміх усе не сходив йому з обличчя, але він знов удався до своїх ярих наскоків. Та як він не мордувався, Рівері ніякої шкоди завдати не зміг, а той з-поміж миготливого вихоруння тричі раз поза разом торохнув ним об мату. Тепер Денні оклигував повільніше і на одинадцятому раунді вже чувся не так добре на силі. Але відтоді й до чотирнадцятого він показав найблискучіший бій за цілу свою боксерську кар'єру. Він увинався і блокував, бив ошадливо й беріг силу. І ще, де тільки змога, він порушував правила, як то вміють досвідчені боксери. Він не оминув жодного підступного прийому: бив, наче ненароком, головою в клінчі, прищемляв Ріверину рукавицю собі під пахвою, затискав противникові рота, щоб той не міг дихати. А в клінчі до того ще нашіптував Рівері на вухо найбридотніші образи. Всі, від судді до глядачів, тягли за Денні, вболівали за Денні. І вони знали, до чого той хилить. Нежданий аперкот дав цьому вискочневі явну перевагу, і тепер Денні покладав усі надії на єдиний вирішальний удар. Він підставлявся, хитрував, удавав і провокував — усе це заради нагоди, коли він зможе відважити отой єдиний удар з усієї снаги і привернути фортуна на свій бік. Він зугарен був повторити, що зробив колись інший, ще славетніший боксер, — правою і лівою в сонячний спліт і щелепу. Денні був здатний на це, недарма ж про нього казали, що поки він на ногах, поти й сила тримається його рук.

В перервах між раундами Ріверині секунданти дбали про нього абияк. Рушники їхні метлялися тільки про людське око і наганяли обмаль повітря його задиханим легеням. Спайдер Хегерті щось там йому підказував, та Рівера знав, що то рада облудна. Всі були проти нього. Довкола його обступила зрада. На чотирнадцятому раунді він знов уклав Денні, а сам, поки суддя рахував, став передихнути, знебуло вронивши руки. В супротивницькому кутку він постеріг якісь підозрілі перешепти. Він побачив, як Майкл Неллі пройшов до Робертса, нахилився і зашушукав. Вуха Рівера мав котячі, натреновані пустелею, і він почув уривки з того, що там гомонілося. Йому скортіло почути більше, і коли супротивник підвівся, Рівера зманеврував боєм у клінч попри самі канати.

— Мусить, — розчув він Майклові слова, на що Робертс кивнув головою. — Денні, хоч кров з носа, мусить перемогти — інакше я прогорів... Я заклав тяженну силу грошей... своїх власних. Якщо той витримає п'ятнадцятий — я банкрут. Хлопчисько вас послухає. Зробіть щось.

І далі вже Рівера видив не бачив. Його збираються обшахрати. Він знову збив Денні і стояв спочивав, опустивши руки. Робертс підвівся.

— Готовий, — промовив він. — А ти марш у свій куток.

Говорив він владно, як часто був звертався до Рівери на

тренуваннях. Та Рівера тільки глипнув на нього чортом і чекав, поки зведеться Денні. Під час хвилинної перерви Неллі, імпресарію, підійшов до Рівериного кутка й заговорив.

— Кинь ці свої бісівські вибрики, — прохрипів він якимось деренчливим голосом. — Мусиш піддатися, Ріверо. Ти тільки тримайся мене, і я забезпечу твоє майбутнє. Я тобі дам побити Денні іншим разом. Але тут ти повинен піддатися.

Очима Рівера показав, що чує, однак не подав ні знаку згоди ані незгоди.

— Ти ж чого мовчиш? — злостиво поспитався Неллі.

— Все одно ти програєш, — докинув і собі Спайдер Хегерті. — Суддя відбере в тебе перемогу. Послухайся Неллі, піддайся.

— Піддайся, хлопчику, — благально вмовляв його Неллі, — і я пропхаю тебе в чемпіонат.

Рівера — ні пари з уст.

— От їй же бо, що пропхаю, хлопчику.

З ударом гонга Рівера відчув щось недобре. Зала нічого не помічала. Хоча б що то було, воно крилося тут, на рингу; під самим боком у Рівери. До Денні наче повернулася колишня його самовпевненість. Рішучість його натиску злякала Ріверу. Кувалось якийсь підступ. Денні наскакував, а Рівера ухилявся від сутички. Він бокував, уникаючи небезпеки. Супротивник набивався на клінч. Це якимось побитом було необхідно для його задуму. Рівера відступав і кружляв, та він знав, що рано чи пізно йому не минути клінчу й наготовленого підступу. З безвиході він вирішив сам його викликати. За наступного наскоку Денні він удав, ніби йде на клінч. Але в останню мить, вже як тіла їхні мали зітнутися, Рівера спритно відсахнувся. І тої ж миті в кутку Денні зарепетували:

— Порушення правил!

Рівера пошив їх у дурні. Суддя завагався, непевний, як бути. Вирок, що вже крутився в нього на язиці, так і не було виголошено, бо десь із гальорки звереснув пронизливий хлоп'ячий голос:

— Пальці знати!

Денні відкрито лайнувся на Рівера і далі притискав його, а Рівера відтанцьовував геть. До того ж він постановив собі не бити більше в тулуб. Цим він зрікався половини своїх шансів на перемогу, але він знав, що як має перемогти взагалі, то тільки дальнім боєм. За найменшої слушної нагоди його звинуватять у порушенні правил. Денні плюнув на всяку обережність. Протягом двох раундів він уганяв за хлопцем, що не важився зійтися з ним близько, і гамселив його. Рівері діставалося раз по раз; він десятками приймав удари, тільки б уникнути згубного клінчу. Під час цієї неповторної атаки Денні в залі посхоплювалися на ноги і мало не казилися. їм було невтямки, що до чого. Вони бачили тільки, що їхній фаворит здобуває нарешті перемогу.

— Ти чого не б'єшся? — гнівно допоминались вони в Рівери. — Ти, жовтопуз! Жовтопуз! Відкрийся, всявко! Відкрийся! Добий його, Денні! Добий! Він у тебе в руках! Добий його!

Рівера був там єдиною без винятку спокійною людиною. Кров і темперамент він мав найзапальніші на всю ту залу; але він пройшов крізь таке незмірно гарячіше пекло, що ці хвили колективного шалу, яким надривалися десять тисяч горлянок, були для нього не страшніші за оксамитову прохолоду літнього надвечір'я.

До сімнадцятого раунду не вгавали ті щільні наскоки Денні. Ось під важеним ударом Рівера поник і ніби зів'яв. Руки йому пообвисали безживно, сам він заточився назад. Оце ж та нагода, вирішив Денні. Аж он коли він запопав хлопчиська. Так Рівера оманом приспав пильність супротивника і завдав йому замашного удару в зуби. Денні гримнув об поміст. Коли він підвівся, Рівера звалив його, рубнувши правою в шию і щелепу. Тричі він повторив цей удар. Жоден суддя не зважився б тут закинути Рівері порушення правил.

— Біле, та ж Біле! — благально вдався Келлі до судді.

— А що я вдію? — скрушно озвався той. — Він не дає мені зачіпки.

Немилосердно потовчений, Денні, проте, по-геройському зводився знов і знов. Келлі та інші попід рингом почали гукати на поліцію, щоб спинити побоїще, хоч у кутку Денні відмовлялися викинути рушник на знак поразки. Рівера бачив, як опецькуватий капітан поліції вайлувато лаштується пролізти крізь канати, і не розумів гаразд, для чого то. Грінго в цьому спорті мають стільки всякого ошуканства! Денні саме навстоячки п'яно й безпорадно хилитався перед ним. Суддя й капітан, обоє вже сягали по Ріверу, коли той садонув увостаннє. Припиняти матч потреби не було, бо Денні більше не підвівся.

— Рахуйте! — хрипко гукнув Рівера до судді.

І коли рахунок дійшов кінця, секунданти згребли Денні й Відволокли в його куток.

— Хто переможець? — кинув Рівера судді.

Той знехотя взяв його за руку і підніс її догори.

Ніхто не вітав Ріверу. Самотою пройшов він у овій куток, де секунданти досі не поставили йому стільчика. Прихилившись спиною до канатів, він з ненавистю зирнув на них, майнув поглядом далі навколо, доки не охопив усі ті десять тисяч грінго. Коліна йому тремтіли, і він схлипував від знемоги. Перед очима в нього нудотливо колихались і пливли обертом осоружні обличчя. І тут йому сянуло: це ж гвинтівки. Він здобув їх. Революція не загине.